

INTERNATIONAL PROBLEMS

SOCIETY & POLITICS

**The Journal of the Israel Association of Graduates
in the Social Sciences and Humanities (ISN-0020-840X)**

(Founded in 1963 by the IISIA – The Israeli Institute
for the Study of International Affairs).

Prof. M. Mushkat, The Editor

Members of the Editorial Board:

A. Cohen, D. Lutzky, H. Silfen and A. Tamir secretary to the editorial Board

Editorial Council:

M. Gani (Chairman); **A. Fine; R. Goldberg; H. Lamm** (Paris); **M. Maneli** (New York); **A. Manor; N. Nachmias; A. Wengierko; A. Bone; J. Ofek.**

Annual Subscription: \$30

Please send applications for subscriptions to: **International Problems, 21 Hess Street, Tel Aviv 63324, Israel.**

Please send manuscripts and books or reviews to the IISIA, POB 17027, Tel Aviv 61170, Israel.

The views expressed in the articles and other contributions which appear in **International Problems** are those of authors and are not to be taken as representing the views of either the Editorial Board or the Association as an independent body.

The object of the Journal, according to the tradition of the IISIA, is to foster the study of international law, international relations, political thought, peace and future research and problems of developing countries, and to seek a better understanding among nations, as well as the establishment of international relations on the basis of law and justice. To these ends the Association and the IISIA cooperate with similar institutes and societies in Israel and abroad.

כאמצעי לחץ של ממש על הממסד הפר-
ליטי והבטחוני כדי להביא לרפורמות,
בפרט, ולשפר את הוויות החיים בישראל.
ובנפשנו הדבר!!!

* ד"ר גד ברזילי, החוג למדע המדינה, אוניברסיטת
תל-אביב

III

Ilan Peleg and Ofira Seliktar,
**The Emergence of Binational
Israel**
**The Second Republic in the
Making** (Westview Press,
1989) 235 pp.

המציאות הדמוגרפית, בשטחים הנתונים
לשליטת ישראל, מעידה על עליה הדרג-
תית אך קבועה באחוז התושבים הערביים
מכלל האוכלוסיה בתחומי הקו הירוק
ושטחי יהודה, שומרון וחבל עזה (להלן-
השטחים). אומנם, הריבוי הטבעי של ער-
ביי ישראל מצוי בירידה מאז שנות השב-
עים, בעוד הריבוי הטבעי של האוכלוסיה
היהודית מצוי בעליה, בעיקר בקרב האוכ-
לוסיה החרדית. אולם, אוכלוסית ערביי
השטחים הינה בעלת הגידול הדמוגרפי
הגבוה ביותר, מכלל הסקטורים הנתונים
לשלטון ישראל, ומתאפיינת בריבוי טבעי
מן הגבוהים בעולם (מגמה זו תמשיך מן
הסתם, שכן חציוני הגיל בשטחים מעידים
על אוכלוסיה צעירה ביותר, לערך בת 15
שנים). כמובן כי דמוגרפיה בלבד איננה
בהכרח משתנה פוליטי בר משמעות. על כן
יש חשיבות רבה להגדרתם של התושבים
את זהותם הפוליטית.

מרביתם המכרעת של ערביי ישראל מגד-
רים את עצמם כפלשתינאים, וכמובן, זו
הגדרתם הפוליטית של ערביי השטחים.
יוצא מכך, כי בשטחי ארץ-ישראל מצויים
כ 38% פלשתינאים המגדירים את עצמם
כבעלי זהות לאומית פלשתינאית. מציאות
זו אכן יכולה להוביל לדו-לאומיות פר-
ליטית. הספר מבהיר כי דו-לאומיות;
כלומר-קיום בצוותא, במסגרת אותה יחי-

משטר אחר הינו פתרון מוסרי ובר ביצוע.
אך גם לשיטתו של דרור חסר מאוד
ניתוק מעמיק, היסטורי-פילוסופי ומוסרי
ביחס ליסודותיו של הסדר מוצע כזה.
יש גם לחשוב האם מאמציה של ישראל
להרס המשטר הירדני הנוכחי הולמים
קריטריונים של נאורות מדינאית, ובמיו-
חד נוכח המלצתו, הנכונה של דרור, כי
ישראל תשתלב במזרח התיכון ולא תגיע
למתחים מיותרים עם העולם המוסלמי.
תמהני.

לעומת זאת הפרק הדין בערביי ישראל הינו
מצויין. דרור מאיר היטב את התופעה
של היווצרות מדינה דו-לאומית (הוא
מכנה אותה-רב לאומית), עומד על משמ-
עות התהליכים, של פלשתיניזציה, לעתיד
המשטר ומציע פתרונות לשם שילוב גובר
של הערבים בחיי המדינה תוך דגש על
מתן אוטונומיה וחלוקת תגמולים שלטו-
ניים.

חבל כי הספר חסר דיון מקיף בשאלה
כיצד בונים שלום; סוגיה החשובה דווקא
עתה כאשר ברור בעליל עד כמה יש
החוששים משלום כתחליף לסטטוס קוו,
אפילו בתקופת האינתיפאדה. אולם המח-
בר תורם לנושא השלום בהיבט אחר-
הוא מדגיש את חשיבותה של אסטרטגית
שלום השמה דגש על אקטיביות דיפלומ-
טית כאמצעי לקדם תהליכים ואף ליצור
תהליכים נוחים לישראל.

סיכומם של דברים-למרות הערותי, שנוע-
דו לא לבקר גרידא אלא לתרום להארת
נושאים עקרוניים, דומני כי ספרו של
דרור הינו ספר חשוב, שנכתב על ידי איש
מדע רציני, המיועד והמסוגל לעודד לוי-
כוח ציבורי מפרה ביחס לעתידה המדיני
של ישראל. סיומו של הספר עוסק בצורך
ברפורמות מבניות כדי לעודד לרמת חשי-
בה מדינאית ברמה גבוהה יותר, למשל-
הקמת מטה מקצועי לתכנון מדיניות ומ-
ערכת לניהול משברים ליד הממשלה ור-
אש הממשלה. המלצות מבורכות אלו רק
מלמדות עד כמה חשובה מעורבות גדולה
יותר של אינטלקטואלים והציבור בכלל,

המתקיים בין הסיקים בפנג'אב להודים ההינדים, וכן מאלה הזוכים כיום לבול-טות בברה"מ. נקודה זו מודגשת, ובצדק, במאמר המסכם את הספר (אילן פלג).

ככלל, ניתן לקבוע כי נוכח סירוב הממסד הפוליטי להכיר בקיומו של לאום פלש-תינאי, בתוככי מדינת ישראל, מתהווים פגמים בתשתיתה הדמוקרטית. ניתן לכ-נות משטר זה כפוליארכיה, כלומר-משטר פוליטי ולו מספר כללי משחק יסודיים של דמוקרטיה, אך המתאפייני גם בחריגות מן המודל הרצוי של חברה פתוחה (ההגדרה של משטר פוליארכי הוצגה לראשונה, בשנות החמישים, על-ידי החוקרים האמ-ריקנים צירלס לינדבלום ורוברט דהאל). הפגמים בפוליארכיה הישראלית (מגבלות על חופש ביטוי, אי-מתן זכויות הצבעה לאזרחים דה-פקטו, שימוש מוגזם בכוח, התעלמות מזכויות מיעוטים, התפשרות על הגינות בתהליכים משפטיים) עוד יח-מירו אם שלטון ישראל בשטחים יונצח.

מאמרה של לילי וייסברוד מתאר את יחסה של מפלגת חרות לפלשתינאים. המאמר קובע כי ממשלת בגין ניסתה לגשר על הפער בין שליטה על שטחים, מצד אחד, למציאות מתפתחת של דו-לאומיות וריבוי דמוגרפי של פלשתינאים, מצד שני וזאת באמצעות נוסחאות פו-ליטיות שונות המבוססות על הרעיון, הזיבוטינסקאי ביסודו, של אוטונומיה לערביי א"י תחת ריבונות ישראלית. לני-תוח המוצג במאמר ניתן להוסיף היבטים אחרים חשובים של האתוס הזיבוטינסק-אי, למשל היבט המתייחס למקורותיו ההיסטוריים (ראה-יונתן שפירא, לשלטון בחרתנו, עס-עובד, 1989), וכך-היחס לכוח והשפעתו על אסטרטגיה אשר הובילה למלחמת לבנון (ראה Gad Barzilai, "A Jewish Democracy at War: Attitudes of Secular Jewish Political Parties in Israel towards the Question of War (1949—1988)" Comparative Strategy, Vol. 9, No. 3 (1990) ככלל, המאמר מלמד כי יש להבין שינויים במציעיה של המפלגה דווקא על רקע דבקותה של

דה ריבונות, של שתי אוכלוסיות לאומי-ות; הינה מציאות השרירה והמתגבשת, יותר ויותר גם בתחומי הקו הירוק. הספר קובע כי המערכת הפוליטית והחברה היהודית בישראל מתעלמים מן ההוויה הזו של דו-לאומיות. עוד טוען הספר כי מניעת המשכיותו של מצב זה אינה מות-נית, למעשה, בנסיגת ישראל מן השטחים אלא בשינוי תשתיתו של המשטר היש-ראלי, המבוסס על צביון ממלכתי יהודי ומעדיף יהודים, למשטר המאפשר הגדרת ישראליות על בסיס לאומי-חילוני, ומאפ-שר ואף מחייב שויון פוליטי וחברתי בין שני הלאומים. יחד-עם-כך, הקמת מדינה פלשתינאית לצידה של ישראל תפחית מן הבעיות הנגזרות כתוצאה מן הפער הקיים בין מבנה חוקתי-פוליטי סקטו-ריאלי, של מדינה יהודית-ישראלית, לבין מצב פוליטי-חברתי של דו-לאומיות.

הכפילות הזו, המתהווה כתוצאה מס-תירה בין מבנה דמוקרטי-יהודי-ישראלי לבין הריאליה הפוליטית, של פלוראליזם לאומי ומאבק בינקיהלית, היא העומדת במרכזו של ספר חשוב זה.

הספר מהווה קובץ מאמרים, הנשזרים כולם ביחס לנושא המרכזי: דו-לאומיות כהוויה פוליטית מרכזית בישראל ותחת שלטונה. תרומתו העיקרית בנסיגתו לאתר ולהסביר את קווי המתאר של קיום שני לאומים: ערבי-פלשתינאי (בישראל וב-שטחים) ויהודי-ישראלי, המצויים במא-בק צבאי-בטחוני קשה, ולעמוד על הה-שלכות הפוליטיות של מצב זה. המאמר הפותח של הספר (אופירה סליקטר) מצ-ביע על מימדים שונים של דו-לאומיות. המאמר טוען כי דו-לאומיות אינה חייבת להתבטא במישור החוקתי דווקא אלא גם במישור הכרתי-פוליטי. המחברת צודקת לחלוטין בטענתה כי ישראל מייצגת יותר ויותר מודל של סכסוך בין-קהילתי, אם-כי כמובן משולבים בו יסודות חשובים של סכסוך בינלאומי. לדידי, יתכן כי המשבר המתפתח בישראל חמור יותר, עקב מו-רכבות וחריפות הקונפליקט, מזה המת-קיים בצפון-אירלנד (אלסטר), או מזה

חרות ברעיון שלמות ארץ-ישראל. תוצאה מכך עלול הישום הפוליטי של האידי-אולוגיה המפלגתית להוביל ליצירת של-שה מעמדות של אזרחים: יהודים-ישרא-לים; פלשתינאים-ישראלים; ולעומתם-אזרחים נטולי זכויות אזרח בסיסיות, ואלו יהיו ערביי השטחים. ישראל, אם-כן, עלולה עקב מצבה הנוכחי לגלוש למודל דרס-אפריקני.

דווקא בשל כך חסר בספר מאמר מקיף העוסק בהתפתחויות דמוגרפיות-פוליטי-ות מעבר לחזוי לשנים הקרובות. אומנם, אפשרות עלייתם של יהודים נזכרת בספר (הוא נכתב עוד קודם לידיעות על עלייתם הצפויה של כמליון יהודים לישראל) אך-לם חסר ניתוח רציני וממצה, עד כמה שאפשר, של מציאויות דמוגרפיות אפשר-ריות בארץ-ישראל. לעומת זאת, קיים עי-סוק רציני ומאלף במגמות דעת קהל בקרב אוכלוסית השטחים וישראל (מיכאל ענבר ואפרים יוכטמן-יער). המסקנה היא כי האוכלוסיה היהודית-ישראלית לא רק נו-טה להיות שרוייה במחלוקת פנימית קשה בנוגע לסוגיה הפלשתינאית אלא המגמה הכללית הינה להקצנת עמדות משמאל ומימין; משמע כי בקרב הציבור היהודי בישראל מתחוללת מגמה של צנטריפוג-ליות. מסקנה חשובה נוספת במאמרם של ענבר ויער מלמדת כי בקרב האוכלו-ריות הפלשתינאית והיהודית, כאחד, דת משמשת כגורם המאיץ הקצנה של עמדות ביחס לאופני פתרונו של הסכסוך. ככלל, ענבר ויער מסיקים כי הסכסוך הבינק-הילתי מחריף עוד מבעבר וכי קשה, נוכח מגמות דעת הקהל, לאתר פיתרון קביל על כל הצדדים לסכסוך.

האנדוגניזציה של הסכסוך (הפנמתו לתוך המערכת הפוליטית) מודגשת היטב בספר כולו. מאמרו של יורם פרי, ביחס להשפ-עות השליטה בשטחים על צה"ל, מוסיף מימד נוסף וחשוב לעניין זה. המאמר מלמד כי עקב האינתיפאדה פחתה מידת ההומוגניות בצבא; גברה בו הפוליטיזציה ואף מעורבותו בחיים הפוליטיים רבה מבעבר. אין ספק כי לעניין זה דרושה

ואף אפשרית השוואה לצבא הצרפתי במהלך מלחמת אלג'יר. על צה"ל מרחפת סכנה, שבעבר נחשבה רחוקה מן הדעת, כי הצבא יסבול שסע פוליטי וחברתי קשה, כתוצאה של מחלוקות פנימיות חריפות ביחס לעתידו של הסכסוך וגורלם של השטחים. מגמות אלו עלולות לקעקע חמורות את הפיקוח הפוליטי-אזרחי-דמוקרטי על צבא, מזה, ולצמצם את הסתייגות הצבא ממעורבות מאסיבית יו-תר בחיים הפוליטיים, מזה.

הספר כולל ניתוח של היבטים נוספים למ-ציאות הבינקהילתית. כך למשל קיים דיון בהשפעותיה של דו-לאומיות על כלכלת ישראל והשטחים. לטענת המאמר (שמחה בהירי) קיימת בפועל מגמה לאינטגרציה כלכלית בין השטחים לישראל, אולם עקב הכיבוש אין היא מנוצלת כדבעי, וסופו של דבר שליטת ישראל בשטחים מביאה לניצול כלכלי לטובת ישראל, במיוחד על חשבון מלאי הקרקעות והמים בשטחים.

חולשתו של הספר במחוייבותו לרעיון הדו-לאומיות כמסגרת מדעית-תאורטית והתעלמותו, במרבית המקרים, ממודלים אחרים המסייעים גם הם להנהרת היח-סים בין ערבים ליהודים. עובדה זו באה לביטוי במיוחד בעת הניתוח של מאפייני המיעוט הערבי בישראל. מאמרו של איאן לוסטיק מציג תיזה דומה לזו אותה טען בכתבים קודמים שלו. תרומתו, גם במ-אמרו זה, בהארת מאפייני הפיקוח הפר-ליטי על ערביי ישראל. יחד-עם-כך, אין אפשרות להבין את אופי היחסים בין המיעוט הערבי לרוב היהודי אלא על-ידי שימוש בפרדיגמות המתאייחסות ליחסי רוב ומיעוט, תוך השוואה למקרים אחרים בעולם. לוסטיק מנתח במאמרו את התחרות בקרב הסקטור היהודי על הקול הערבי. דווקא טענתו זו, הניתנת להסבר באמצעות מודלים של יחסי רוב ומיעוט, סותרת את טענתו השניה ביחס לצמיחתה והתגבשותה של מציאות דו-לאומית. יותר מזה, דווקא התהליכים המתוארים על ידי לוסטיק מלמדים כי תלות יהודית גדלה בכוחם האלקטוראלי

הספרות המדעית אומנם מציעה מודלים ליישוב סכסוכים. יחד-עם-כך, קיים צורך של שיפור משמעותי במודלים אלו, לשם התאמתם להבהרת סכסוכים בינקהיל-תיים, וכן יש לשקוד על פיתוח מתודות-לוגיה של מחקרי שלום. הצלחת יושום הפוליטי של אלו אינה תלויה באינטלק-טואל אלא במנהיגות מדינית, המעוניינת ללמוד ולעשות שימוש באופני פתרון לא שגרתיים, לטובת עתידה של הדמוקרטיה הישראלית. קובץ המאמרים הנדון רק מלמד עד כמה זקוק המשטר הישראלי לאינטלקטואלים אוונגרדיים, אשר יפתחו הגות משמעותית, ולמדינאים רציניים אשר בניגוד לכלל ההיסטורי לא יהרסו את ארסנל הרוח אלא יתרגמו אותו לבנין מדיני, דמוקרטי וליברלי.

קיצורו של ענין, ספרם של פלג וסליקטר הינו קובץ מאמרים חשוב ומעניין הממקד את תשומת לב הקורא להיבטים עקרוניים של הסכסוך. זהו ספר חובה לכל המעוניין בלימוד ומחקר רציני של המשטר הישראלי. הספר מאיר ומבהיר מציאות קשה, ובכך יתכן ויתרום לשיפור ההווייה הפולי-טית.

* ד"ר גד ברזילי, החוג למדע המדינה, אוניברסיטת תל-אביב.

IV

אדם דורון, עורך עם ישראל, ארצו ומדינתו, הוצאת בית ברל 1988

בחוברת האחרונה מס' 53 ע"מ פורסמה סקירתו של ד"ר י.רש על הספר הנ"ל בשל טעות בסידור הושמט הקטע הבא:

בקובץ הופיעו מסות וסקירות שניתן לסו-וג בקטגוריות שלהלן:

(1) באספקט הגיאוגרפי, ההיסטורי וה-פוליטי של "המדינה" ושל "הארץ",

של ערביי ישראל יכולה להוביל לפיתרון קונסוציונאלי של הקונפליקט, תוך כדי שימוש, למשל, בהקצאות של סמלים ותגמולים אחרים כדי להגביר את השות-פות הערבית-פלשתניאית-ישראלית בממ-סד הפוליטי. לוסטיק מצביע אומנם על מצב עובדתי-פוליטי אך אינו מעניק לו את הפרשנות התיאורטית הנכונה, ומכל מקום לא את הפרשנות התיאורטית הי-חידה התקפה.

היה וישראל תיסוג מן השטחים, אפשרות שאינה זוכה לדיון ממצה בספר, אז יגדל טווח הפתרונות הדמוקרטיים-ליבראליים במטרה לשפר את היחסים בין פלש-תינאים ליהודים בתחומי הקו הירוק. הענקת אוטונומיה תרבותית, קאנטוניז-ציה, ושותפויות על בסיס קונסוציונאלי, הינם רק חלק מהפתרונות האפשריים. ווסתים מסוג כזה יוכלו להיות משולבים בפתרונות מרחביים לסכסוך בכלל, כמו למשל-קונפדרציה.

ההיבט המרחבי, המזרח תיכוני, זוכה להארה מקיפה במאמרו של דון פרץ. אין ספק כי התגברות מנגנוני הדיכוי בשטחים ובישראל תכביד על יחסי ישראל ומדינות ערב, ותסכל או תקשה משמ-עותית על השגת שלום. השתלבותה של ישראל במרחב, המהווה תנאי חשוב להת-פתחותה, מותנית ביכולתה של ישראל לפתור בראש ובראשונה את בעית השט-חים. באותה מידה, פיתרון בעיה זו חשוב לעתיד יחסי ישראל והמעצמות, ובמיוחד-עתיד יחסי ישראל וארה"ב. אם-כך, כך עולה ממאמרה של לינדה מילר, מחויבו-תה העקרונית של ארה"ב לישראל לא עתידה להשתנות בעתיד הנראה לעין, ולחציה האפשריים על ישראל, למרות השליטה בשטחים, יהיו מוגבלים. מאמר הסיכום של אילן פלג מצביע באומץ רב על תרחישים מסוכנים ביותר העתידים להשפיע על יחסי יהודים-ערבים. אולם, כפי שכבר הבהרתי, קיים מגוון עשיר של פתרונות אפשריים, ומובן (אף פלג סבור כך) כי המצב הנוכחי איננו מבוי חברתי-פוליטי חסר סיכויים.